
ACTIVITATEA ȘCOLII REALE DIN CHIȘINĂU ÎN PERIOADA ANILOR 1873-1918

Tatiana Chicaroș

Necesitatea studierii tematicii legate de activitatea școlilor este determinată de faptul că școala a fost și rămâne mereu acel mediu în care s-a format tânăra generație. Aici se formează noua mentalitate, deoarece anume în școală ni se pun bazele personalității fiecăruia din noi. Din această cauză școala a fost și va fi permanent în vizorul istoricilor. Doar tocmai istoricul dorește și e menit să analizeze și să depisteze etapele de dezvoltare a ei, să pătrundă în esența programelor didactice, să determine stările sociale încadrate în procesul de învățământ, să stabilească dinamica și reușita elevilor pe o perioadă mai îndelungată de timp.

Școala țaristă trezește și un mai mare interes pentru noi, deoarece cercetând acest domeniu putem să depistăm influența regimului străin asupra sistemului de învățământ din Basarabia. Investigarea temei se impune și prin necesitatea de a cunoaște, amplu și plenar, procesele legate de învățământul mediu în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, de a evidenția trăsăturile generale și particulare ale acestui proces, de a explica specificul dezvoltării învățământului în Basarabia comparativ cu guberniile interne ruse.

Pe parcursul sec. al XIX-lea, în sistemul învățământului mediu a avut loc un șir de schimbări care au dus la apariția unor școli noi, cum ar fi liceele reale. O astfel de schimbare a avut loc după aprobarea Legii despre învățământ din 19 noiembrie 1864 (Сборник 1876, 1420), unde pentru prima dată întâlnim termenul de *liceu real*. Conform acestei legi, școlile medii din Imperiul Rus erau împărțite în trei categorii: a) liceul clasic cu studierea celor două limbi clasice (latina și greaca); b) liceul clasic cu studierea unei singure limbi clasice în programa de învățământ (limba latină) și c) liceul real, unde în programa de studii nu au fost incluse limbile clasice, ci cele moderne – franceza și germana.

Conform acestei reforme în sistemul de învățământ rus apare un nou tip de școală – liceul real, unde accentul se punea pe învățarea a două limbi străine: franceza și germana, care erau incluse în

programa de studii din clasa întâi. În aceste instituții o mare atenție se acorda științelor exacte, ca, de exemplu: dacă în liceul clasic cursului de matematică i se rezerva 22 de ore pe săptămână, atunci în liceul real acestui obiect îi reveneau 25 de ore pe săptămână. Aceeași situație se observă și la stabilirea orelor de fizică și cosmografie, care în liceele clasice se studiau doar 6 ore pe săptămână, iar în cele reale – 9 ore pe săptămână. Concomitent a fost mărit și numărul de ore la următoarele obiecte: caligrafia, desenul și desenul liniar – 20 de ore pe săptămână, în loc de 13 ore, cum era în liceele clasice. În plus, în aceste școli au fost introduse materii noi – științele naturii și chimia, cărora le erau rezervate 23 de ore pe săptămână (Сборник 1877, 975-978).

În anii '70 ai sec. al XIX-lea în fruntea Ministerului Învățământului Public din Rusia se afla contele Tolstoi, care era un mare adept al învățământului clasic. Acesta a criticat legea din anul 1864, nedorind să egaleze studiile unui liceu clasic cu studiile unui liceu real. Din acest considerent, la 15 mai 1872 este aprobat „Regulamentul școlilor reale aflate sub jurisdicția Ministerului Învățământului Public” (Клоссовский 1904, 526). Conform noului Regulament acest tip de școli era destinat pentru toate stările sociale și confesiunile religioase, având drept obiectiv orientarea practică și acumularea deprinderilor tehnice, cu durata de studii de 6-7 ani. În clasele mari ale școlilor reale se predau obiectele (științele) aplicate. Conform noii programe de studii numărul de ore a fost micșorat parțial la majoritatea obiectelor. De exemplu, obiectele în liceul real cu șase clase (cu profil mecano-chimic) erau repartizate în felul următor: religia – 10 ore pe săptămână; limba rusă – 25 de ore; limbile străine noi (germana și franceza) – 20 de ore; geografia – 5 ore; istoria – 5 ore; științele naturii – 5 ore; fizica – 5 ore; desenul și desenul liniar – 32 ore; caligrafia – 11 ore; chimia – 4 ore; mecanica – 4 ore; matematica – 23 ore; geometria – 4 ore; chimia – 9 ore și laboratorul – 9 ore (Сборник 1877, 1093-

1098). Analizând aceste date, putem constata că la asemenea obiecte ca: matematica și limba rusă numărul de ore mai mare a fost păstrat, pentru celelalte obiecte numărul de ore fiind parțial redus. Absolvenții acestor instituții de învățământ își continuau studiile în școli superioare tehnice, comerciale și industriale. Ei nu-și puteau continua studiile la instituțiile de învățământ superior. Școlile aveau ca obiectiv de a oferi studii de cultură generală, orientate spre necesitățile practice și acumularea cunoștințelor tehnice.

În funcție de necesitățile regiunii, clasele a V-a și a VI-a puteau fi constituite din două secții – principală și comercială. Pe lângă secția principală putea fi instituită încă o clasă superioară suplimentară, cu trei compartimente: a) generală, care pregătea copiii pentru școlile tehnice superioare; b) mecano-tehnice și c) chimico-tehnice (Сборник 1877, 1093-1098).

În urma analizei programei de studii și a drepturilor pe care le obțineau absolvenții acestor școli, constatăm că Ministerului Învățământului Public i-a reușit să minimalizeze rolul învățământului real, stimulându-l pe cel clasic. În anul 1888 școlile reale au fost reorganizate în școli de cultură generală, cu unele schimbări în programa de studii și, ca rezultat, absolvenților acestor instituții de învățământ li se permitea să-și continue studiile în universități, doar la facultățile de matematică, fizică și medicină (Обзор 1901, 289-290).

Documentele de arhivă ne dau posibilitatea să urmărim dezvoltarea Școlii Reale din Chișinău de la momentul fondării și până în primele decenii ale secolului al XX-lea. Datorită diverselor rapoarte depistate în Arhiva Națională a Republicii Moldova putem determina evoluția activității acestei instituții de învățământ în perioada de timp cercetată.

Școala Reală din Chișinău a fost deschisă la data de 6 decembrie 1873, avându-l în postul de director pe N.D. Codreanu (Памятная 1881, 132), el fiind în același timp și profesor de fizică. Corpul didactic al acestei instituții de învățământ era completat și cu învățători din alte instituții, ca de exemplu preotul Nicolai Romanski, profesor de religie, în același timp predă și la Seminarul Teologic din Chișinău. La fel și profesorul de limbă greacă Oscar Leonardovici Șperlit, care ținea și ore de greacă în Liceul de băieți și fete din Chișinău; profesorul de matematică, desen liniar și geografie matematică Alexandru Constantinovici

Costinski în același timp era și diriginte în Liceul de fete Dadiani; profesorul de matematică Leonard Ivanovici Zubalov, paralel era diriginte și profesor în aceeași instituție de învățământ¹.

În anul deschiderii, această instituție de învățământ avea trei clase – a III-a, a IV-a și a V-a. Pe parcursul următorilor doi ani de studii, au mai fost deschise încă două clase superioare. În anul de învățământ 1885/86, datorită intervenției tutorelui districtului de învățământ Odesa au fost deschise clasele I și a II-a, iar în anul 1888 a mai fost deschisă clasa a VII-a, cu profil mecano-tehnic. Pe lângă această clasă, școală reală avea și cabinete de fizică, chimie, meteorologie, științe ale naturii, istorie, geografie etc.²

Școala Reală din Chișinău și-a început activitatea la 6 decembrie 1873, adică la sfârșitul primei jumătăți a anului de studii. Prezintă interes modalitatea completării contingentului de elevi. Apare întrebarea: oare toți elevii au venit la studii direct în această instituție de învățământ sau unii din ei au fost transferați de la alte instituții din diferite gubernii ucrainene și ruse? Datele de arhivă ne demonstrează clar că contingentul de elevi al acestei instituții de învățământ s-a completat cu elevi transferați de la diferite licee din Basarabia, în special, în primii ani de activitate. În anul deschiderii, această instituție de învățământ avea un contingent de 101 elevi. Pornind de la considerentul că instituțiile de învățământ își încep activitatea cu clasele întâi, apare întrebarea: de unde s-au pomenit acești elevi în școală? Acest lucru îl putem depista din datele Tabelului 1.

Datele Tabelului 1 ne demonstrează că numărul elevilor transferați din alte licee era destul de mare. Din numărul total de 101 de elevi care își făceau studiile în această instituție de învățământ în anul de studii 1873/1874, 86 de elevi (85,2%) au fost transferați din alte instituții de învățământ, din cauza nereușitei la una sau chiar la ambele limbi clasice. Datele tabelului denotă destul de elocvent ca din punctul de vedere al componenții sociale prevalează dvorenimea – 59 de elevi (68,6%), după care urmează copiii de clerici și cei din mediul rural și urban – 26 (30,2%). De regulă, manifestau dorința să-și trimită copiii la studii în această instituție de învățământ doar acele stări sociale, care pe parcurs s-au orientat spre valori

¹ ANSO, F. 42, inv. 95, d. 1768, f. 17 verso-21.

² ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 103, f. 12; d. 141, f. 201.

Tabelul 1

Numărul elevilor transferați în Școala Reală din Chișinău din diferite instituții clasice de învățământ din Basarabia, în anul 1873*

Categoriile sociale	Numărul total	În %	Inclusiv					
			Cu reușită la limbile clasice	În %	Cu nereușită la o limbă clasică	În %	Cu nereușită la două limbi clasice	În %
Dvorenii	59	68,6	19	32,2	15	25,4	25	43,2
Preoți, locuitori ai orașelor și satelor	26	30,2	4	15,4	11	42,3	11	42,3
Străini	1	1,2	-	-	-	-	1	100
Total	86	100,0	23	26,8	26	30,2	37	43,0

*ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 12 verso.

moderne, înțelegând schimbările care au loc în societatea rusă legate de modernizarea și reformarea țării, care va necesita cunoștințe, în special învățarea științelor tehnice, chimice și mecanice.

Prezintă interes componența confesională a contingentului de elevi transferați în Școala Reală din Chișinău în anul 1873, sistematizate în Tabelul 2.

Tabelul 2

Numărul elevilor transferați în Școala Reală din Chișinău din instituțiile clasice de învățământ în anul 1873, conform apartenenței religioase*

Apartenența religioasă	Numărul total	În %	Inclusiv					
			Cu reușită la limbile clasice	În %, față de numărul total	Cu nereușită la o limbă clasică	În %, față de numărul total	Cu nereușită la două limbi clasice	În %, față de numărul total
Ortodocși	68	79,1	20	29,4	17	25,0	31	45,6
Evrei	7	8,1	1	14,3	3	42,9	3	42,9
Protestanți	7	8,1	1	14,3	5	71,4	1	14,3
Alte confesiuni	4	4,7	1	25,0	1	25,0	2	50,0
Total	86	100,0	23	26,7	26	30,2	37	43,0

*ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 12 verso.

Datele Tabelului 2 ne demonstrează că din numărul total de elevi, transferați de la alte instituții de învățământ: 68 (79,1%) le reveneau ortodocșilor, 7 (8,1%) – evreilor, 7 (8,1%) – protestanților și 4 (4,7%) altor confesiuni religioase. Este semnificativ faptul că reușita la limbile clasice a elevilor tuturor confesiunilor religioase era destul de mică și constituia: pentru ortodocși – 20 de elevi (29,4%), pentru evrei și protestanți câte un elev (câte 14,3%) și pentru celelalte confesiuni religioase un elev (25%). Nereușita elevilor la una sau la ambele limbi clasice constituia: pentru ortodocși, din numărul total de 68 de elevi – 48

de persoane (70,6%), din numărul total de 7 elevi evrei – 6 persoane (85,8%), din numărul total de 7 elevi protestanți – 6 persoane (85,7%) și din numărul total de patru elevi a celorlalte confesiuni religioase – 3 persoane (75%).

Una din problemele organizării procesului de studii cu un randament mai mare, era cauzată de comoditățile proaste oferite de clădirea școlii. În documentele de arhivă întâlnim plângeri de la profesori în legătură cu incomoditatea încăperii. Ca blocuri de studii au fost arendate casele doamnei Foory, care nu s-au păstrat. Ei menționau că

încăperea școlii nu permitea organizarea celor două clase inferioare, iar construirea unei clădiri speciale, ar permite înmatricularea copiilor și în primele clase. Aceasta ar asigura pregătirea mai temeinică a acestor elevi, cât și continuitatea procesului de înmatriculare a elevilor în clasele superioare ale Școlii Reale din Chișinău. Aceste case nu era destinate pentru necesitățile unei instituții de învățământ. Din această cauză se întâlnesc mai multe cazuri de huliganism în rândurile elevilor, care nu pot fi supuși supravegherii permanente din partea profesorilor și dirigintelui de clasă în timpul pauzelor și, ca rezultat, pedepsele pentru acești copii erau aspre și frecvente³.

Administrația orașenească a oferit un lot de pământ pentru construcția noii clădiri a Școlii Reale, la colțul străzilor Gubernială și Reni (astăzi M. Kogălniceanu și A.S. Pușkin). În 1880 Secția de Construcții a Administrației guberniale a confirmat proiectul noii clădiri pentru Școala Reală. Planul clădirii a fost pregătit de arhitectul V.N. Țăganko, iar supravegherea tehnică a fost efectuată de arhitectul Semko-Savoisky⁴. Construcția clădirii a început în anul 1883 și s-a terminat în 1886, clădirea fiind un monument important al arhitecturii din Chișinău. Clădirea s-a păstrat până în zilele noastre și servește și azi ca încăpere pentru studii, fiind blocul Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova.

Întreținerea acestei instituții de învățământ se făcea din banii bugetului de stat, ai Zemstvei basarabene, Dumei orașenești și din banii acumulați de la părinți pentru procesul de învățământ (taxa anuală pentru studii era de 50 de ruble⁵, rezultă de unde că nu toți părinții își puteau permite de a-și trimite copiii la studii în această instituție de învățământ). Pentru comparație vom analiza sumele acordate, de aceste instituții, Școlii Reale din Chișinău în anii de studii 1892 și 1918.

În 1892 suma acordată pentru întreținerea acestei instituții de învățământ s-a constituit:

- a) Din banii bugetului de stat (17523 ruble și 25 copeici);
- b) Din banii oferți de Zemstva basarabeană (8910 ruble);
- c) Din banii oferți de către Duma orașenească din Chișinău (3000 ruble);

³ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 13.

⁴ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 181, f. 10-10 verso.

⁵ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 181, f. 18.

- d) Din banii achiziționați de la taxa pentru studii (8357 ruble și 24 copeici)⁶.

În 1918 suma acordată pentru întreținerea acestei instituții de învățământ s-a constituit:

- a) Din banii bugetului de stat (8137 ruble și 81 copeici);
- b) Din banii oferți de Zemstva basarabeană (8128 ruble);
- c) Din banii oferți de către Duma orașenească din Chișinău (2784 ruble);
- d) Din suma achiziționată de la taxa pentru studii (15860 ruble și 20 copeici)⁷.

În urma analizei sumelor acordate în anii de studii 1892 și 1918, observăm că diferența în bugetul școlii pe parcursul anilor nu era prea mare și a constituit doar 383 ruble și 44 copeici.

Studiile în instituțiile de învățământ subordonate Ministerului Învățământului Public erau cu plată și dacă sumele acordate de instituțiile statului pentru întreținerea școlii rămân aproape constante, iar contingentul de elevi este în creștere, atunci putem constata că cheltuielile școlii erau acoperite de pe seama taxei pentru studii.

Schimbările care intervin în dinamica contingentului de elevi, pe parcursul anilor '70-80 ai sec. al XIX-lea, pot fi urmărite din datele Tabelului 3.

Datele Tabelului 3 ne permit să urmărim dinamica numerică a elevilor care își făceau studiile în Școala Reală din Chișinău de la anul deschiderii 1874 (precizăm anul 1874, anul deschiderii, deoarece toate rapoartele depistate din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova sunt efectuate la data de 1 ianuarie) până în anul 1888. Putem astfel constata că în anii '70-'80 ai sec. al XIX-lea numărul mediu de elevi din Școala Reală din Chișinău a constituit 155 copii. Media pe clase pentru anii de studii 1874-1888 era: clasa a III-a – 37 de elevi, clasa a IV-a – 42 de elevi, clasa a V-a – 31 de elevi, clasa a VI-a – 23 de elevi și pentru clasa a VII-a – 11 elevi. Prin urmare, analiza acestor date ne permite să concluzionăm că în dinamica contingentului de elevi se poate observa o tendință de creștere de la clasa a III-a, la clasa a IV-a, după care urmează o evidentă descreștere, ce se lămurește parțial prin nereușita elevilor și posibilitatea de a abandona studiile după clasa a șasea. În urma analizei datelor

⁶ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 141, f. 22 verso.

⁷ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 181, f. 20.

**Dinamica contingentului de elevi și repartizarea lor pe clase
în Școala Reală din Chișinău în anii '70-80 ai sec. al XIX-lea***

Anul	Clasa pre-gătitoare		Clasa I		Clasa a II-a		Clasa a III-a		Clasa a IV-a		Clasa a V-a		Clasa a VI-a		Clasa a VII-a		Total
	total	în %	total	în %	total	în %	total	în %	total	în %	total	în %	total	în %	total	în %	
1874	-	-	-	-	-	-	40	39,6	30	29,7	31	30,7	-	-	-	-	101
1875	-	-	-	-	-	-	47	30,1	58	37,1	36	23,0	15	9,6	-	-	156
1876	-	-	-	-	-	-	37	22,0	60	35,7	39	23,2	23	13,7	9	5,3	168
1877	-	-	-	-	-	-	38	21,8	55	31,6	40	23,0	32	18,4	9	5,2	174
1878	-	-	-	-	-	-	39	25,3	45	29,2	39	25,3	19	12,3	12	7,8	154
1879	-	-	-	-	-	-	34	22,0	47	30,5	36	23,3	26	16,8	11	7,1	154
1880	-	-	-	-	-	-	40	26,5	39	25,8	34	22,5	24	15,9	14	9,3	151
1881	-	-	-	-	-	-	42	27,0	43	27,7	26	16,8	32	20,6	12	7,8	155
1882	-	-	-	-	-	-	43	25,9	44	26,5	38	22,9	24	14,4	17	10,2	166
1883	-	-	-	-	-	-	32	20,0	47	29,3	34	21,2	38	23,7	9	5,6	160
1884	-	-	-	-	-	-	33	24,2	32	23,5	30	22,0	30	22,0	11	8,0	136
1885	-	-	-	-	-	-	29	27,6	24	22,9	22	20,9	18	17,1	12	11,4	105
1886	-	-	26	15,6	28	16,8	32	19,2	34	20,3	20	11,9	19	11,3	8	4,8	167
1887	-	-	43	22,4	43	22,4	32	16,7	35	18,2	16	8,3	16	8,3	7	3,6	193
1888	-	-	37	19,8	43	23,0	38	20,3	32	17,1	19	10,2	10	5,3	8	4,3	187

* Tabelul a fost alcătuit în baza rapoartelor anuale ale direcției școlii, depozitate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 14; d. 23, f. 19; d. 103, f. 12, 12 verso; d. 114, f. 36; d. 120, f. 20, 20 verso; d. 126, f. 20; d. 134, f. 5; d. 141, f. 9, 10, 10 verso; d. 156, f. 22 verso, 23, 35 verso; d. 162, f. 17, 18 verso; d. 169, f. 6, 6 verso.

acestui tabel observăm că în anul de studii 1885, numărul total de elevi era de 105, iar anul următor 1886 – 167 de elevi, adică o creștere cu 62 de elevi. Aceasta se explică prin faptul că în acest an (1885/1886) a fost deschisă și clasa întâi, decizia despre deschiderea acestei clase fiind aprobată la 19 noiembrie 1885. Conform acestei decizii, la 1 ianuarie 1886 pe lângă Școala Reală din Chișinău urmau să fie deschise două clase inferioare (I și II). A fost luată decizia că întreținerea acestora în primul an va fi efectuată din banii Zemstvei locale, iar suma de 1205 ruble va fi acoperită din fondurile speciale ale școlii (Полное 1887 1885, 1020). Ca rezultat, școala avea toate cele șapte clase și putea să efectueze un proces de studii complet⁸. Analizând numărul total de elevi care și-au făcut studiile în Școala Reală din Chișinău în anii '70-'80 ai sec. al XIX-lea, putem observa o creștere a contingentului de elevi: de la 101 în anul 1874, la 187 în anul 1888.

Prezintă interes apartenența socială a elevilor care și-au făcut studiile în Școala Reală din Chișinău în anii 1874-1909 (Tabelul 4).

Datele Tabelului 4 ne demonstrează că, în perioada dată, în această instituție de învățământ își făceau studiile copiii dvorenilor (fapt ce atestă o prevalare a acestora), micii burghezii (orășenilor) și copii care veneau din mediul rural, de regulă a țăranilor. Deși tendința de creștere a numărului de elevi din rândurile dvorenimii este una evidentă – 64 de elevi în 1874 și 120 în 1909, totuși, analizând raportul în procente al fiecărei stări sociale în parte, constatăm că numărul acestora de la mai mult de 60% în primii ani de activitate a școlii, se va reduce, constituind în 1908 doar 41,2%, cu o ușoară creștere în anii următori. Constant rămâne numărul elevilor din rândul clerului, care a variat de la 1 la 3 și 4 persoane, excepție făcând doar anii 1908 și 1909 – 7 și 8 persoane. Evidență este însă tendința de creștere a numărului de elevi din rândurile elementului burghez – al oră-

⁸ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 181, f. 21 verso.

Aparținerea socială a elevilor din Școala Reală din Chișinău în anii 1874-1909*

Anii	Numărul total de elevi	Aparținerea socială											
		Ddvoeni și funcționari	În %	Preoți	În %	Cetățeni de onoare și locuitori ai orașelor	În %	Meșteșugari	În %	Țărani	În %	Alte categorii sociale	În %
1874	101	64	63,3	-	-	24	23,7	-	-	11	10,8	2	1,9
1875	156	95	60,8	1	0,6	29	18,6	-	-	13	8,3	8	5,1
1876	168	101	60,1	1	0,6	56	33,3	-	-	6	3,5	4	2,4
1877	174	98	56,3	2	1,1	59	33,9	-	-	12	6,9	3	1,7
1878	154	84	54,5	2	1,2	59	38,1	-	-	6	3,9	3	2,0
1879	154	87	56,1	3	2,0	56	36,3	-	-	3	2,0	5	3,2
1880	151	88	58,2	1	0,6	43	28,4	-	-	14	9,2	5	3,3
1881	155	90	58,0	1	0,6	49	31,6	-	-	8	5,1	7	4,5
1882	166	98	59,0	1	0,6	50	30,1	-	-	6	3,6	11	6,6
1883	160	94	58,8	1	0,6	54	33,7	-	-	5	3,1	6	3,7
1884	136	75	55,1	3	2,2	16	11,8	-	-	37	27,2	5	3,7
1885	105	59	56,2	2	1,9	31	29,5	-	-	9	8,6	4	3,8
1886	167	89	53,3	3	1,8	60	35,9	-	-	7	4,2	8	4,8
1887	192	84	43,7	4	2,1	83	43,2	-	-	11	5,7	10	5,2
1888	187	96	51,3	2	1,0	73	39,0	-	-	10	5,3	6	3,2
1890	208	105	50,5	1	0,5	83	40,0	-	-	11	5,3	8	3,8
1891	217	116	53,5	1	0,5	50	23,0	-	-	12	5,5	8	3,7
1893	229	119	52,0	-	-	-	-	86	37,5	15	6,6	9	3,9
1895	232	110	47,4	1	0,4	90	38,8	-	-	17	7,3	14	6,0
1897	290	143	49,3	1	0,3	111	38,3	-	-	24	8,3	11	3,8
1898	295	137	46,4	1	0,3	124	42,0	-	-	21	7,1	12	4,1
1899	312	177	56,7	2	0,6	112	35,9	-	-	17	5,4	4	1,3
1908	293	121	41,2	7	2,4	40	13,7	66	22,5	29	9,9	4	1,4
1909	296	120	40,5	8	2,7	38	12,8	67	22,6	30	10,1	33	11,1

* F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 14; d. 23, f. 19; d. 103, f. 12, 12 verso; d. 114, f. 36; d. 120, f. 20, 20 verso; d. 126, f. 20; d. 134, f. 5; d. 141, f. 9, 10, 10 verso; d. 156, f. 22v, 23, 35 verso; d. 162, f. 17, 18 verso; d. 169, f. 6, 6 verso; d. 181, f. 11 verso, 12; d. 182, f. 8, d. 280, f. 10; d. 292, f. 8.

șenilor (meșteșugarilor, burgheziei comerciale etc.) și cetățenilor de onoare⁹. Dacă în primii doi ani de activitate a școlii, aceștia au constituit doar 18,6 și 23,7% din numărul total de elevi, în anii următori, cu unele mici excepții (1884), numărul

lor crește, atingând în unii ani mai mult de 40% (1887, 1890). O anumită creștere poate fi observată și în dinamica elevilor din rândurile țăranilor, dar această tendință nu este una constantă, ci mai mult sporadică și în raport ce celelalte stări sociale nu a depășit 10%, excepție făcând doar anii 1874 (10,8%), 1884 (27,2%) și 1909 (10,1%).

Studiile în această instituție de învățământ erau contra plată și din acest considerent nu toți dotorii își puteau trimite copiii să-și facă studiile la Școala Reală, ea fiind frecventată, de regulă, de copii din stările înstărite ale populației. Taxa anuală pentru studii constituia 50 de ruble și nu era accesibilă pentru stările vulnerabile ale societății.

⁹ Cetățeni de onoare (почетные граждане) – stare socială privilegiată, creată prin manifestul imperial din 10 aprilie 1832 și divizată în cetățeni de viță și personali, dar care nu erau întruniți într-o organizație de castă. Statutul de cetățeni de onoare era acordat fie personal pe durata vieții, fie ereditar și negustorilor care activau o perioadă de 10 ani la rând în prima gildă sau 20 de ani în a doua gildă într-un oraș, negustorilor ce aveau funcția de Consilier de comerț sau au primit un ordin imperial, marilor industriași, persoanelor care s-au remarcat în domeniul științei și artei, celor cu studii universitare, precum și copiilor de dvoeni.

Tabelul 5

**Numărul elevilor care își făceau studiile la Școala Reală din Chișinău,
conform confesiunilor religioase, în anii '70-'80 ai sec. al XIX-lea***

Anii	Apartenența religioasă												
	Numărul total de elevi	Ortodocși	în %	Catolici	în %	Luterani	în %	Protestanți	în %	Evrei	în %	Alte confesiuni religioase	în %
1874	101	78	77,2	10	9,9	1	0,9	-	-	11	10,9	1	0,9
1875	156	99	63,3	12	7,7	4	2,6	-	-	28	17,9	13	8,3
1876	168	114	67,9	17	10,1	3	1,8	-	-	28	16,6	6	3,6
1877	174	107	61,5	20	11,5	4	2,3	-	-	36	20,7	7	4,0
1878	154	91	59,0	16	10,4	3	1,9	-	-	35	22,7	9	5,8
1879	154	92	59,7	16	10,4	4	2,6	-	-	32	20,7	10	6,5
1880	151	101	66,9	15	9,9	4	2,6	-	-	25	16,6	6	3,9
1881	155	103	66,5	14	9,0	8	5,2	-	-	21	13,5	9	5,8
1882	166	114	68,7	16	9,9	5	3,0	-	-	25	15,0	6	3,6
1883	160	114	71,2	17	10,6	3	1,9	-	-	26	16,2	-	-
1884	136	95	69,9	15	11,0	2	1,5	-	-	22	16,2	2	1,5
1885	105	79	75,2	8	7,6	-	-	-	-	17	16,2	1	0,9
1886	167	113	67,7	13	7,8	3	1,8	-	-	38	22,7	-	-
1887	192	121	63,0	10	5,2	5	2,6	-	-	52	27,0	4	2,0
1888	187	126	67,4	13	6,9	5	2,7	-	-	40	21,4	3	1,6
1890	208	141	67,8	15	7,2	-	-	5	2,4	43	20,7	4	1,9
1891	217	151	69,6	20	9,2	-	-	5	2,3	40	18,4	1	0,5
1893	229	171	74,8	13	5,7	-	-	8	3,5	34	14,8	3	1,3
1895	232	168	72,41	11	4,8	-	-	12	5,2	35	15,1	6	2,6
1897	290	208	71,7	22	7,6	-	-	14	4,8	41	14,1	5	1,7
1898	295	205	69,5	23	7,8	-	-	19	6,4	42	14,2	6	2,0
1899	312	224	71,8	23	7,4	17	5,4	-	-	44	14,1	4	1,3
1908	293	232	79,2	17	5,8	9	3,1	-	-	32	19,9	3	1,0
1909	296	232	78,4	18	6,1	10	3,4	-	-	32	10,8	4	1,4

* ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 14; d. 23, f. 19; d. 103, f. 12, 12 verso; d. 114, f. 36; d. 120, f. 20, 20 verso; d. 126, f. 20; d. 134, f. 5; d. 141, f. 9, 10, 10 verso; d. 156, f. 22 verso, 23, 35 verso; d. 162, f. 17, 18 verso; d. 169, f. 6, 6 verso; d. 181, f. 11 verso, 12; d. 182, f. 8, d. 280, f. 10; d. 292, f. 8.

Din mediul rural își puteau face studiile doar parțial copiii țăranilor înstăriți.

Documentele de arhivă demonstrează că profesorii atenționau instituțiile de resort de pregătirea insuficientă a copiilor din stările neprivilegiate din Basarabia, care determinau direct rezultatele slabe ale acestora¹⁰.

Deși rapoartele care sunt depozitate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova nu ne

permit să depistăm componența etnică a elevilor, totuși analizând apartenența religioasă a acestora putem să tragem unele concluzii cu referire la acest subiect. Clasificarea elevilor care își făceau studiile la Școala Reală din Chișinău conform apartenenței religioase este redată în Tabelul 5.

Datele Tabelului 5 denotă destul de elocvent o tendință, deși nu atât de mare, de creștere a numărului de elevi. Dacă la data deschiderii școlii, în această instituție de învățământ își făceau studiile 101 elevi, apoi în 1909 – 296 de elevi, ce con-

¹⁰ ANRM, F. 1862, inv. 22, d. 16, f. 12 verso.

stituie o creștere de 2,9 ori. Mai mult de jumătate din numărul total de elevi erau creștini-ortodocși. Din numărul mediu de 196 de elevi din acești ani – 137 (69,9%) de elevi erau ortodocși, 32 (16,3%) – evrei, 16 (8,2%) – catolici, 6 (3,1%) – protestanți și luterani și celorlalte confesiuni le revenea în medie anual câte 5 (2,5%) elevi. Pe parcursul acestor 24 de ani pe care i-am analizat se observă o prevalare a ortodocșilor, care este urmat de evrei cu 16,3%. Acest procent comparativ mare al elevilor evrei se poate explica prin faptul că, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, aceștia erau izgoniți din guberniile centrale ruse și din orașele-porturi și își găseau refugiu la periferiile imperiului, inclusiv în Basarabia.

Rapoartele din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova constituie izvoare importante în studierea istoriei acestei școli. Ele ne permit nu numai să stabilim dinamica contingentului de elevi care și-au făcut studiile în această instituție de învățământ, dar conțin și informații prețioase despre componența socială și apartenența lor religioasă, precum și necesitățile și problemele cu care s-a confruntat această școală etc. Școala Reală din Chișinău pe parcursul activității sale a reușit să instruiască pentru dezvoltarea societății basarabene specialiști în domeniile mecanic, chimic și tehnic. De pe băncile acestei instituții de învățământ au ieșit personalități notorii, cum ar fi: arhitectul A.V. Șciusev, savantul agronom N.A. Dimo ș.a.

Bibliografie

- Клоссовский 1904:** А. Клоссовский, Материалы к вопросу о постановке среднего образования в России (Одесса 1904).
- Обзор 1901:** Обзор деятельности ведомства Министерства Народного Просвещения за время царствования Александра III (с 2 марта 1881 г. по 20 октября 1894 г.) (Санкт-Петербург 1901).
- Памятная 1881:** Памятная книга по Одесскому учебному округу 1881 г. (Одесса 1881).
- Полное 1887:** Полное собрание законов Российской Империи. Собрание III, том V (Санкт-Петербург 1887).
- Сборник 1876:** Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения, т. III. Царствование Императора Александра II 1855-1864 (Санкт-Петербург 1876).
- Сборник 1877:** Сборник постановлений по Министерству Народного Просвещения, т. V. Царствование Императора Александра II 1871-1873 (Санкт-Петербург 1877).

School of exact science activity in Chișinău in period of 1873-1918

Abstract

In Russian system of education schools of exact science were founded in 1872 as a result of lyceums of exact science abolition. These lyceums had 6-7 years of schooling. In high schools there were taught applied (sciences) subjects. Senior classes graduates of these educational institutions continued their education at technical, business and industrial high schools (colleges). They could not continue their education at universities. From 1888 schools of exact science were reorganized into comprehensive schools. The graduates could continue their education at universities, but only at the department of mathematics, physics and medicine.

Archive records give us the possibility to follow the school of exact science development in Chișinău from its foundation till the first decade of the 20th century. The school of exact science was opened the 6th of December 1873 in Chișinău. At the moment of its opening the school had three forms (3rd, 4th, 5th). During the following two years there were also opened two senior classes. During the school year of 1885/86, thanks to a tutor's application of Odessa district of education, there were opened the 1st and the 2nd forms, but in 1888 there was opened the 7th form with technical-mechanic specialization. Besides this class the school of exact science had also the classes of physics, chemistry, metrology, natural sciences, history, geography, etc. Maintenance of this educational institution was realized from money of state budget, of Bessarabian zemstvo, of town council and from money saved up for the process of education (annual payment for the education was 50 rubles, it proves that not all the social classes could afford their children study at these educational institutions). As a result of archive source analysis we can observe that at the moment of these educational institutions opening the contingent of pupils was composed from 101 children, in 1883 – 160 children, and in 1918 – 312 children. Thus we can observe that the number of pupils was always in growth. Although the information concerning the activity of this educational institution, placed in the fund of National Archives of the Republic of Moldova, does not give the possibility to follow the ethnic structure of the pupils' contingent, researching their religious appearance, however we can observe the predominance of the Orthodox and a number more or less constant (ca 15%) of the Jews (as for example: in 1893, from the total number of 229

pupils, 171 (74,7%) were the Orthodox, 13 (5,7%) – the Catholics, 8 (3,5%) – the Protestants, 3 (1,3%) – belonged to other religious communions and 34 (14,8%) – the Jews), which shows us the diversity of the ethnic colour.

The sources of archives analysis allows us to conclude that the biggest part of children that studied at this educational institution were the children of noblemen (the fact that testifies its predominance), of small bourgeoisie (townsmen) and only partially of children that came from the countryside.

Деятельность Кишинёвского реального училища в период 1873-1918

Резюме

В результате закрытия реальных лицеев в системе русского образования в 1872 году были основаны реальные училище. Продолжительность обучения составляла 6-7 лет. В старших классах преподавались предметы прикладных наук. Выпускники этих учебных заведений продолжали свое обучение в технических, коммерческих и промышленных профессиональных школах. Они не могли продолжить обучение в университетах. С 1888 года реальные училище были реорганизованы в школы общего образования. Выпускники этих школ могли продолжить свое обучение в университетах, но только на факультетах математики, физики и медицины.

Документы из архива дают нам возможность проследить развитие реальной школы из Кишинёва с момента основания до первого десятилетия XX-го века. Кишинёвская реальное училище была открыта 6 декабря 1873 года. На момент открытия было три класса (III, IV, V). В течение следующих двух лет были еще открыты два старших класса. Во время учебного года 1885/86, благодаря вмешательству попечителя Одесского учебного округа, были открыты 1-ый и 2-ой классы, а в 1888 году был открыт 7-ой класс с механико-техническим профилем. Помимо этого класса в Кишиневском реальном училище были кабинеты физики, химии, метрологии, естественных наук, истории, географии, и т.д. Содержание этого учебного заведения велось с денег государственной казны, бессарабского земства, государственной думы, и с денег собранных для процесса образования (оплата за обучение составляла 50 рублей, это доказывает то, что не все социальные категории могли себе позволить дать своим детям образование в этих учебных заведениях). В результате анализа архивных источников, можно отметить, что на момент открытия этого учебного заведения, контингент учеников состоял из 101 детей, в 1883 – 160 детей, а в 1918 – 312 детей. Таким образом, можно отметить, что число учеников постоянно увеличивалось. Однако отчеты относительно деятельности этого учебного заведения, хранящиеся в фондах Национального Архива Республики Молдова, не дают нам возможность проследить этнический состав учеников. Исследуя религиозную принадлежность учеников, можно все-таки заметить преобладание православных, а также более или менее постоянное число учеников (15%) евреев (например: в 1893 году, из общего числа 229 учеников 171 (74,7%) были православные, 13 (5,7%) – католики, 8 (3,5%) – протестанты, 3 (1,3%) – принадлежали другим вероисповеданиям и 34 (14,8%) – еврей), это указывает на разнообразный этнический колорит.

Анализ архивных источников позволяет сделать следующий вывод: большая часть детей, которая обучалась в этом учебном заведении, были детьми дворян (факт, который подтверждает свое преобладание), мещан (горожан) и только часть детей относилась к категории сельской местности.

10.03.2010

Tatiana Chicaroș, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

